

BÉRES ISTVÁN:

AZ ANYAGSTATISZTIKA FELDOLGOZÁSÁNAK TAPASZTALATAI

Az anyagstatisztika a népgazdaság fontosabb nyers- és alapanyagainak termelését és felhasználását veszi számba. Feladata, hogy a termelési terv elkészítéséhez, majd teljesítéséhez felmérje a nyers- és alapanyagforrásokat, hogy feltárja a rejtett tartalékokat, lehetővé tegye a szűk keresztmetszetek kiküszöbölését, és ezen keresztül a szocialista népgazdaság fejlődésének meggyorsítását. Az anyagstatisztika, valamint az anyagstatisztikára épített anyagmérleg segítségével tudjuk biztosítani gazdasági életünk arányos fejlődését — az egyes gazdasági ágak közötti helyes arányok kialakítását —, ami fejlődésünk alapfeltétele. De ugyanilyen fontos a gazdasági ágakon belüli arányosság biztosítása is. Hiába növelnénk kohászati üzemek kapacitását mondjuk 200%-kal, ha nem tudnánk biztosítani, hogy az így előállított termékmennyiséget gépgyártásunk és a vas-kohászat termékeit feldolgozó többi iparágunk fel tudja dolgozni. Az anyagstatisztika a népgazdaságon belüli arányosság biztosítását azon keresztül segíti elő, hogy a vertikális gyártási folyamatok termelési és felhasználási adatainak egybevetéséhez a tényleges teljesítési adatokat összegyűjti és alapot nyújt a tervezésnek arra, hogy az egyes iparágakon belül a helyes arányokat kialakíthassa.

Az anyagstatisztika igen fontos feladata, hogy mérje a fontosabb anyagok termelési és felhasználási tervének teljesítését. Ma még üzemekben az anyaggazdálkodás nem mindenben felel meg a követelményeknek. Nem viszik következetesen végig mindenütt a Minisztertanács takarékosági rendeletét. Nem él minden dolgozó tudatában az, hogy minden kilogramm megtakarított anyag közelebb visz bennünket a szocialista gazdaság felépítéséhez, ötéves tervünk teljesítéséhez. Ezért az anyagfelhasználási tervet indokolatlanul túllépik. Az indokolatlan túllépés meg-alapozottabban mutatható ki ott, ahol az anyagfelhasználási terveink anyagnormákra épülnek. Gerő Ernő elvtárs kongresszusi beszámolójában rámutatott arra, hogy az önköltség csökkentésével milyen hatalmas rejtett tartalékok tárhatók fel és ezek a szocialista akkumuláció növekedésén keresztül milyen komoly bázisát képezik továbbfejlődésünknek. Az önköltségcsökkentés egyik útja a gyártmány- vagy teljesítményegységre eső anyagfelhasználás csökkentése.

Feladata továbbá az anyagstatisztikának az üzemeknél lévő készletek havonkénti és negyedévenkénti kimutatása. Ez rávilágít az esetleg mutatkozó helytelen készletgazdálkodási politikára, melyet a vállalatok egy része még folytat. Előfordult az egyik nehézipari kombinátunknál, hogy két vállalatnál azonos cikkből 8 napos, illetve 11 éves készlet volt. Hogy ez milyen káros, arról azt hisszük szükségtelen bővebben beszélni. Annak biztosítása

érdekében, hogy anyagfelhasználásunk tervszerűbb legyen, hogy az ezen a téren mutató hiányosságok megszűnjenek, vonta az anyaggazdálkodás körébe a fontosabb anyagokat a 10 780/1950. O. T. számú rendelet 1950 augusztusában.

Az anyagstatisztika kezdetben több, mint 800 anyaggazdálkodás körébe vont anyag termelését és felhasználását mérte havonként. Ez túlméretezettnek bizonyult, a feldolgozási idő oly hosszú volt, hogy az így kimunkált adatok csak kis mértékben szolgálhattak operatív intézkedések alapjául.

Az 1951. január 1-én indított új anyagstatisztika e hiányosságokat igyekezett kiküszöbölni és biztosítani kívánja azokat a feltételeket, melyek a jó anyagstatisztika kialakításához szükségesek.

Az adatgyűjtés *decentralizáltan* folyik, ezért az irányító gazdasági szervek munkájában közvetlen segítséget nyújthat. Szervezetileg ez azt jelenti, hogy az egyesülés, ipari központ összesíti a felügyelete alá tartozó vállalatok termelési és felhasználási adatait. Ezeket az összesített adatokat továbbítja az iparági főosztálynak. Az iparági főosztály a közvetlenül felügyelete alá tartozó vállalatok, ipari központok, egyesülések adatait dolgozza fel. A minisztérium anyaggazdálkodási főosztálya összesíti a termelési főosztályok adatait. Így az operatív irányító gazdasági szervek az összesített adatokból láthatják, hogyan gazdálkodnak vállalataik az anyaggal, hol van indokolatlanul nagy készlet. A decentralizált rendszer sokban hozzásegíti gazdasági vezetőinket, hogy fokozottabban igénybe vegyék azt a nagy segítséget munkájukban, melyet a szocialista statisztika biztosít.

Az új anyagstatisztika az anyaggazdálkodás körébe vont anyagoknak mintegy felét (422) öleli fel. Termelési adatokat havonként minden vállalat szolgáltat, felhasználási adatokat csak a fontosabb anyagfelhasználó vállalatok adnak havonként. A többi, meghatározott mennyiségi határ felett felhasználó vállalatok negyedévi anyagfelhasználási jelentést adnak.

Ezzel az adatszolgáltatás mennyisége olyan szintre kerül, hogy biztosítható az adatszolgáltatás pontossága és gyorsasága, az illetékes szervek jelenlegi létszáma mellett. További könnyítést jelent a feldolgozás munkájában, hogy a februári adatokat már gépi úton dolgozta fel a Hivatal, ami jelentős munkamegtakarítást jelent a minisztériumok vonalán. Ez a megtakarítás azonban csak akkor lesz valósággá, ha a gépi feldolgozásra hibátlan kérdőívek kerülnek, különben a hibák visszakeresése annyi időt vesz igénybe, hogy idő- és munkamegtakarításról alig beszélhetünk.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az anyagstatisztika sikere nagyrészt attól is függ, hogy a vállalatok milyen gonddal járnak a kérdőívek kitöltésében. A január havi adatok azt mutatták, hogy a vállalatok részéről nem minden esetben volt meg a figyelem és gondoskodás. Igen sokan még el sem olvasták az utasítást, hanem a fejrovat megnevezéseit szabadon értelmezve próbálták a helyes adatot megadni, természetesen szomorú eredménnyel. Volt olyan felelős statisztikus, aki az Utasítás nélkül adta ki a kérdőívet kitöltésre. Természetes, hogy ha a statisztikus így fog hozzá a munkájához, abból helyes adatok nem szülehetnek.

Az első havi adatszolgáltatásnál mutatózó *hiányosságok* kiküszöbölési módjának megbeszélésére egy *értekezletet* hívott össze a Hivatal,

melyen résztvettek az Országos Tervhivatal, a minisztériumok Anyag-gazdálkodási és Termelési főosztályainak a kiküldöttjei. Az új anyag-statisztika éppen a jó adatszolgáltatás biztosítása érdekében szűkítette le az adatszolgáltatást és ezt egyes minisztériumok, illetve termelési főosztá-lyok nem értették meg teljesen. Megtörtént egyes esetekben az, hogy az adatszolgáltatás körét *indokolatlanul kibővítették*. Ez természetesen a jó adatszolgáltatást veszélyezteti. Ez volt az egyik oka annak, hogy a januári adatokat a minisztériumok nem tudták időre összesíteni. Jövőben hasonló esetek nem fordulhatnak elő, mert a minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke által 81/1/1951. szám alatt engedélyezett adatgyűjtést csak a Hivatal által megküldött cikkjegyzékben szereplő cikkekre terjesztheti ki. Ha egyes esetben a minisztériumnak még más cikkek termelési, vagy fel-használási adataira is szüksége van, akkor azt későbbi időpontban egyszerű kérdőíven kérje a vállalatától, miután a kérdőívet és a kért cikkek jegy-zékét a Népgazdasági Tanács 443/23/1950. számú rendelete értelmében a Központi Statisztikai Hivatalnál bemutatta.

A jó adatszolgáltatást és összesítést veszélyeztette a minisztériumok-nál még az, hogy néhol az anyagstatisztikát harmadrangú feladatnak tekin-tették. Másfél-, kétnapos munkát igénylő ellenőrzésen 8—10 napig dol-goztak, mert egyéb elfoglaltság mellett napi egy-két óra jutott az ellen-őrzésre. Hogy mennyire nem látja még mindenki azt, hogy a helyes anyag-gazdálkodás egyik feltétele az anyagstatisztika, az abból látható, hogy az egyes anyagelődők bosszantásnak vették az anyagstatisztikai kérdőívek ellenőrzését. Olyan kijelentések is elhangzottak, hogy mi anyaggazdál-kodunk és ezért nem érünk rá statisztikával foglalkozni. Ezek a vélemé-nyek arról tanuskodnak, hogy egyesek nem értik meg a statisztika jelen-tőségét a szocializmus építésében és annak egyik fontos területén, az anyaggazdálkodásban. Ezen a téren is már komoly javulás tapasztalható és mind gyakoribb az az eset, amikor a minisztériumok az anyaggazdál-kodásnál felhasználják az anyagstatisztikát. Több idő jut ezen a téren is az érdemi munkára azóta, hogy az adatokat gépi úton dolgozzák fel és összesítik.

A gépi feldolgozás sikere függ attól is, hogy mennyire érvényesül az adatok ellenőrzésében az *egyéni felelősség elve*, mert mint már említettük, a gépi feldolgozás helyes adatokat csak akkor ad, ha a vállalati, iparági és egyesületi kérdőívek helyes adatokat tartalmaznak. A kérdőívek utolsó ellenőrzési szerve a termelési főosztály, ezért itt különösen gondos reví-zióra van szükség. Ennek érdekében minden főosztályon ki van jelölve az anyagstatisztikának egy felelőse, aki egyénileg felelős a gondos revízióért, valamint azért, hogy az ellenőrzött kérdőívek határidőre kerüljenek fel-dolgozásra. Az értekezleten megvitatásra került a kérdőív szerkezete is és elhangzott egy pár lényegében helyes módosító javaslat. Ezeket a javas-latokat a II. negyedéves kérdőívek kidolgozásánál figyelembe fogják venni és az adatszolgáltatás a módosítások figyelembevételével szerkesztett kérdő-íven fog történni. Az egyik ilyen javaslat, hogy a beszáradás, megromlás, vagy egyéb hasonló okból történt készletcsökkenések külön rovatban legye-nek kimutatva, annak tisztázása érdekében is, hogy az indokolatlan készletcsökkenésnek mi a tényleges oka.

Az értekezlet megvitatta azokat a *leggyakoribb hibákat* is, melyeket a kérdőívek kitöltésénél az egyes vállalatok elkövetnek. A termelési („A” lap) és felhasználási („B” lap) kérdőíveinek két azonos rovata van:

„Felhasználás saját termelésre“ és „Saját termelésből“. Az Utasításban külön felhívtuk a vállalatok figyelmét, hogy a két rovatban szereplő mennyiségeknek azonosaknak kell lenniök, mégis megtörtént igen gyakran, hogy nem azonos adatok voltak a két rovatban és ezt a minisztériumok sem vették észre. A felhasználási adatokat tartalmazó kérdőív nem mérlegszerű abban az esetben, ha a vállalatnak az adott cikkből saját termelése is van, mert ezek az adatok a termelési kérdőívben szerepelnek. Megtörtént számos esetben az, hogy a vállalatok a nemlétező mérlegszerűség biztosítására helytelenül a felhasználási kérdőív forrás oldalára a termelési adatokat is bevezették.

Több helyen felmerült az a kérdés, hogy a hulladékot hogyan jelentse a vállalat. A hulladék nem a termelés közvetlen eredménye, azért nem helyes a termelési kérdőívben jelenteni, hanem a felhasználási kérdőív egyéb forrásainak rovatában. Az anyagfelhasználási tervet nem kötelező havonként bontani, s a vállalatok nagy része nem is bontja. Addig, amíg a havi bontás nem lesz minden vállalatra, vagy legalább egy minisztériumon belül minden vállalatra kötelező, addig a kérdőívnek ez a rovata szükségtelen.

Igen sok zavar származott abból, hogy nem ismerték fel a felhasználási kérdőív „Beszerzés összesen“ rovatának, valamint az ezt részletező „Beszerzés közvetlen gyártó-műtől, belkereskedelemből“ és „Ebből import“ rovatának értelmét. A „Beszerzés összesen“ rovat nem szükségszerűen azonos az ezt részletező három rovat összegével, mert az importanyagok egy része belkereskedelmi vállalatokon keresztül kerül beszerzésre. Ebben az esetben a „Beszerzés belkereskedelemből“ és az „Ebből import“ rovatban is szerepel ugyanaz a mennyiség, vagyis halmozódva jelenik meg.

Bemutatjuk ezt egy számszerű példán:

Beszerzés összesen 260 to.

Ebből: a) közvetlen termelő vállalattól történt beszerzés (gyártó-műtől)	140 to
b) belkereskedelmi vállalattól	80 to
c) külkereskedelmi vállalattól (aminek külön rovata a kérdőívben nincs)	40 to
d) az összes beszerzésből import származású	70 to

Az import származású áru a következőképpen oszlik meg:

b) belkereskedelemből	30 to
c) külkereskedelemből	40 to

Nem minden esetben értették meg az egyesülés alá tartozó vállalatok, hogy adatszolgáltató az egyesülés és nem az alája tartozó vállalat. Az egyesülés azonos kérdőíveken bekéri az adatokat a vállalattól és továbbítja a közvetlen felügyeleti hatóság felé a rendeletben meghatározott időre.

Ahhoz, hogy népgazdaságunk minél gyorsabb ütemű fejlődését biztosítani tudjuk, az is szükséges, hogy az anyagstatisztikai adatok rendelkezésre álljanak a népgazdaság irányító szerveinél. Ezek az adatok végső soron a vállalatoknál kerülnek kimunkálásra és ahhoz, hogy a népgazdaság összesítői helyesen tükrözzék vissza a valóságot, szükséges, hogy azok a vállalati bizonylatokra épüljenek fel. Ha üzemi statisztikusaink megértik ennek fontosságát, ha látják a munkájuk összefüggését a népgazdasági tervvel, és munkájukat ennek tudatában végzik, akkor elérjük azt a célt, amit az anyagstatisztikának, mint a szocialista gazdaságstatisztika egy részének, meg kell valósítania.